

ÚLOHA SAMOSPRÁVY V ČESKÉ REPUBLICE V OTÁZCE OCHRANY ZÁJMOVÝCH ZVÍŘAT

Šárka Brychtová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a právy

***Abstract:** The article is based on explanation of the complicated relationship among human being and animals and its development in the whole history. In the middle of part of this article, author tries to introduce some of the privileged animals – for example horses and especially dogs and last research of animal intelligence of some of these species. The main part of the article presents the role of public administration, especially municipalities and its duty of protection of pets (dogs) in the Czech Republic. This part runs problematic of dog shelters (asylums) in relation to public service, local government and the whole of society. This article shows questionnaire investigation of dog asylums and their problematic; relationship of municipalities and dogs shelters in Pardubice and Hradec Králové regions.*

***Key words:** The animal rights, the animals protection, the dogs asylums, the municipal dogs asylums.*

1. Úvod

Dějiny člověka jsou neodmyslitelně spjaty s životem zvířat od samého počátku, kam sahá jejich existence. Vztah je to, však po celou dobu, v podstatě velmi exploatující. Člověk, v rámci svého rozvoje, působí vůči zvířatům i vůči přírodě jako jednoznačně negativní element. Nic a nikdo nepůsobí tak devastujícím způsobem. Člověk se stal pánem tvorstva, vše podřizuje pokroku, což je pochopitelně dobře, ale ostatní živé bytosti na této planetě v podstatě využívá, používá a zneužívá ke svému domnělému prospěchu a rozvoji, sobecky a často velmi bezohledně.

I přes značný posun lidského myšlení v současné době je stále nutné zlepšovat ochranu zvířat posilováním lidské ohleduplnosti a soucitu, a to prostřednictvím výchovy a působením nevládních organizací. Důležitou roli v této oblasti hrají také státní a samosprávné orgány, jejich činnost a důraz na dodržování právních předpisů k ochraně zvířat. [Prchalová 2009]

2. Vztah člověka ke zvířatům – vývoj a dilema

Vývoj vztahu evropského člověka k zvířatům prošel a dále prochází poměrně složitým procesem. Podle E. Koháka probíhá v podstatě ve třech hlavních stádiích:

- V období středověku převládala představa zvířete jako níže postaveného bližního. Lidé žili se zvířaty v blízkém vztahu, sdíleli s nimi obydlí, dávali jim jména. Zároveň s nimi ale zacházeli velmi krutě a bezcitně, využívali je stejně bezohledně jako vrchnost své poddané. Toto zacházení v podstatě odpovídalo i křesťansko-židovské náboženské tradici, která je nositelkou předpokladu, že příroda a zvířata představují nižší svět, který byl stvořen, aby sloužil člověku. Náboženství, však ponechává zvířatům alespoň postavení božího stvoření.
- V novověku se zformovala představa zvířete jako suroviny. Přispěla k tomu i racionalistická filozofie R. Descarta a jeho extrémní názor, že zvířata nemají žádné vědomí a nejsou tudíž o mnoho více než pohyblivé stroje. Rozšířily se bezohledné pokusy na zvířatech. Průmyslová revoluce potom zrušila každodenní, bezprostřední vztah člověka a zvířete a zvířata degradovala na pouhé organické stroje. Zvíře tak

ztratilo i ten minimální nárok na ohled. S průmyslovou revolucí se zvýšila schopnost a touha člověka k výkonnějšímu využívání přírody a zvířat.

- Až demokratická revoluce přináší myšlenky soucitu a omezování uspořádání společnosti na *vyšší* a *nižší*. Zvířata začínají být vnímána jako subjekty, nikoli jako stroje či nástroje. Šíří se názor, že zvířata jsou cítící, rozumné bytosti s fyziologií a procesy velmi podobnými člověku.

V historii soužití člověka a zvířete tak sledujeme procesy **odcizení**, ale i **sblížení**. Pod tímto pojmem rozumíme průběžné chápání člověka cizího i života zvířat. Postupně si alespoň část veřejnosti začíná uvědomovat potřebu etického nebo alespoň přijatelného soužití se zvířecími tvory. Právně dochází k prvním úspěchům v 17. století. **První zákon** proti týraní zvířat byl stanoven v kolonii Massachusetts v roce 1641. Zákon zakázal týraní nebo surovosti na zvířecích tvorech, kteří se obvykle chovají pro užitek člověka. První zákony na ochranu zvířat v Evropě vstoupily v platnost v Anglii v roce 1822. V roce 1824 vzniká první organizace na ochranu zvířat (Královská společnost pro prevenci krutosti na zvířatech). Ostatní Evropa začíná Anglii následovat – v průběhu 19. století se tak objevují další společnosti pro ochranu zvířat. Už tehdy získaly tisíce členů a začaly ovlivňovat kurs společenských změn i politické legislativy.

Lidské zájmy na jedné straně; lidská ohleduplnost na straně druhé – tak lze v podstatě chápat současné **dilema** filozofie i skutečné ochrany zvířat a vztahu člověka k nim. Je to jedno z etických dilemat moderního světa a lze na něj nahlížet ze třech možných hledisek [6]:

- Utrpení zvířat je nezbytné pro rozvoj lidstva a v zájmu lidského pokroku,
- utrpení zvířat je neobhájitelnou, neetickou a bezohlednou diskriminací jiných živočišných druhů a neoprávněného nadřazeného postavení člověka vůči přírodě,
- třetí odpověď je hledání kompromisu mezi zajištěním skutečných potřeb lidstva a základními potřebami ostatních živočichů.

Třetí odpověď se zdá být nejrozumnější a snad i možnou postupné realizace. Nic to však nemění na faktu, že lidská společnost nedokáže toto dilema v podstatě uspokojivě překonat – ti lepší z ní aspoň milují své miláčky a neptají se, kde se vzalo to maso na jejich talíři; ti horší se chovají nesrovnatelně hůře.

3. Psi - privilegovaná zvířata

Mezi privilegované druhy patřili tradičně koně, kteří často vypovídali o společenském postavení člověka a samozřejmě psi, u nichž člověk oceňoval nejen užitečnost, ale i možnost blízkosti a schopnost přátelství. Vývoj psovitých šelem, jejichž kostry nacházejí archeologové ve vykopávkách pravěkých sídlišť, trval tisíce let. Prapředky dnešních psů byli pravěcí vlci, šakali, kojoti a jejich kříženci. Podle stáří různých nálezů koster lze předpokládat, že přetváření psovitých šelem na domácí rasy psů se mohlo uskutečnit již před **60 000 lety** [5] a to současně na různých místech naší planety. Člověk záhy rozpoznal prospěšné schopnosti a vlastnosti těchto zvířat a začal je a jejich mláďata ochočovat – využíval je v boji s jinými šelmami, ale i v boji s jinými lidskými tlupami. Později člověku pomáhal např. i při pastevectví a stával se jeho nejbližším zvířecím přítelem, pomocníkem, společníkem i ochráncem. Křížením pak vznikaly různé typy psů a psích plemen. Již před **6 000 lety** ve starém Egyptě existovalo asi 5 plemen psů – podobali se např. dnešním chrtům, ale i jezevčikům. [5]

3.1 Mentální schopnosti psů podle nejnovějších výzkumů

O inteligenci psů se vyprávějí mýty, jejich život je ze všech ostatních zvířecích tvorů nejvíce spjat s životem člověka a tak to jsou právě psi, kteří se stali nejuhodnějším příkladem toho, jak snadno se rozvíjejí mentální dovednosti.¹ Současní milovníci psů se svými svěřenci hovoří a jsou přesvědčeni o tom, že jim jejich čtyřnozí přátelé rozumí. Toto psí nadání bylo konečně vědou doceněno, ale až v roce 2001, kdy border kolie Rico v jednom soutěžním německém pořadu znal názvy asi dvou set hraček a snadno se učil nové. Ve snaze najít další příklady pročetli vědci stovky dopisů od lidí, kteří tvrdili, že jejich pes má podobné nadání. Další border kolie Betsy rozuměla dokonce 340 slovům, znala jména nejméně 15 lidí a vědecké testy prokázaly, že dokáže přiřazovat předměty k fotografiím. *Je to pes v lidské smečce*, říká o ní její majitelka, *my se učíme její řeč a ona se zase učí naši*. [7]

Ústav evoluční antropologie při Institutu Maxe Placka v Lipsku došel při své badatelské činnosti se psi k závěru, že slovník Betsy je stejně rozsáhlý jako slovník batolete. Prospěšnost, užitečnost, oddanost a jiné vynikající vlastnosti, kterými psi oplývají, dnešní člověk využívá v mnoha lidských činnostech – psi jsou schopni pomáhat nevidomým, mentálně či jinak zdravotně postiženým, hlídají objekty, pomáhají kriminalistům, jsou nezastupitelní při živelných katastrofách, jejich až *léčitelské schopnosti* se využívají velmi úspěšně v canisterapii či prostě nabízejí člověku přátelství.

3.2 Vztah člověka a psa – dilema až paradox

Stejně tak jako i u ostatních zvířat a jejich vztahu s člověkem i v tomto případě, přesto, že jde o zvíře v podstatě s výsadním postavením, nacházíme však i zde hluboké již zmiňované **dilema** a vzhledem k výše zmíněnému snad až **paradox**.

Na jedné straně potřeba ochrany těchto zvířat a zacházení s nimi jako s živými inteligentními tvory schopnými soucitu, utrpení a silné citové vazby k člověku, která se běžně označuje *přátelstvím*. Na druhé straně jejich bezpečné soužití v městských kulturách současných lidí a nevole části obyvatelstva k problematickému soužití těchto zvířat např. v podmínkách sídlišť, velkých měst apod. Současný člověk žijící od dětství často v zajetí techniky, počítačů, konzumního způsobu života v podstatě neví, jak se psi zacházet, jak se k nim chovat i jak je vychovávat. Většina lidí je v tomto ohledu zcela nevzdělaná. Absence znalostí potřeb psů i citu k zvířecím bytostem je u nich evidentní. Lidé si pořizují psy z různých důvodů – někteří z nudy, jiní z absence kontaktu s přírodou, někteří dokonce, aby byli *trendy*... Domnívají se však, že nároky a potřeby psa jsou podobné těm, které si nárokuje plyšový *méda*. A to jsou ty motivy z lepších. Někteří lidé si na zvířatech vybíjejí své životní frustrace... Jiní si pořizují chovné fenky drahých plemen a nechají se tak v podstatě i živit nebohým psem. Zvířata závodí, často i bojují, lidé je prodávají... Na druhou stranu vznikají i salóny pro psy, psí obchody nebo dokonce psí lázně; existují lidé, kteří se o své psí miláčky příkladně starají, někdy až s přehnanou mírou *psího přepychu*. Lidé psi zařadili do koloběhu konzumu podobně jako jiné komodity.

¹ Pozn.: Charles Darwin rozšířil, při vysvětlování mechanismu lidské inteligence, svoji evoluční teorii i na lidský mozek. Byl přesvědčen, že se stejně jako ostatní orgány, musel vyvinout z jednodušších organismů. Kritici Darwina sice jeho pozorování v přírodě přirovnávali k úsměvným historkám a nařkli ho z antropomorfismu, avšak moderní věda musela těžce přehodnotit svůj názor. Bez Darwinovi evoluční perspektivy nejsou větší poznávací schopnosti člověka z biologického hlediska v podstatě vysvětlitelné. [7]

Staří, nepotřební, nevykonní, nechtění nebo jinak znevýhodnění psi jedinci končí na ulici a to často v lepším případě. Lidé se pejsků zbavují samozřejmě i z finančních důvodů nebo i proto, že se o ně již nemohou, nedokáží nebo prostě nechtějí dále starat. Psi se v současné době stávají i objektem pomsty rozvádějících se manželů, či rozcházejících se partnerů. *Bytost s mentálními schopnostmi batolete* se tak často ocitá bez svého *boha*, kterým člověk pro zvíře bezesporu je. Pes, stejně jako všechna domestikovaná zvířata, nedokáže bez svého lidského majitele přežít. Antoine de Saint-Exupéry ve své slavné knize sice napsal: *Člověk se stává zodpovědný za to, co k sobě připoutal...*, ale se zodpovědností má řada lidí potíže a problematika psů není výjimkou. Řada majitelů psů, však dokáže volit vhodný způsob soužití a *mezidruhového přátelství*... Být psovi dobrým přítelem i pánem. Není to však samozřejmostí...

Současně, se také zvyšuje povědomí lidí o této problematice – média sice dokáží patřičně zdůraznit pokousání člověka nevychovaným agresivním psem, ale na druhou stranu informují i o týrání zvířat. Zvyšuje se i počet pořadů o zvířatech i lidech, kteří se jejich problematikou zabývají. Média, však jako u všech ostatních zpráv, podléhají tlaku povrchnosti, zkratky či zkreslení a tak nezasvěcení diváci sice stejně nedostávají zcela objektivní informace, ale kdo chce, ke skutečné podstatě věci se dostat může...

Tradice ochrany, porozumění a soužití se psi je v České republice poměrně velká. To dokládá i fakt, že v celé Evropě máme druhý největší počet domácích mazlíčků (pejsků) na počet obyvatel (před námi je pouze Velká Británie²).

4. Práva a ochrana zvířat v České republice v současnosti

Za výrazný mezník v novodobé historii České republiky v otázce ochrany zvířat lze pokládat začátek 90. let 20. století, kdy se v prostorách pražské Městské knihovny uskutečnila schůze, na níž zazněla ostrá kritika katastrofálního stavu tehdy ještě československé ochrany zvířat. Ta v podstatě neexistovala – až na několik ojedinělých a beznadějně přeplněných útulků a množství stejně nevyhovujících domácích deponií, kde zoufalí ochránci na své náklady řešili nejbolestnější případy týraných, nemocných a opuštěných zvířat. [3]

V roce 1992 je přijímán zákon o ochraně zvířat a ve stejném roce začíná televizní vysílání osvětového pořadu „Chcete mě?“, dále v roce 1993 vzniká Ústřední komise pro ochranu zvířat a v roce 1994 jedna z našich nejvýznamnějších nevládních, neziskových organizací se statutem nadace – Nadace na ochranu zvířat.³ Během 90. let 20. století a na začátku 21. století vzniká u nás celá řada nadací a organizací pro ochranu zvířat – např. Cibela, Děti Země, Hnutí Different Life – práva zvířat, Nadační fond Psí duše, Nadace otevřená dlaň, Ochrana fauny, Společnost pro zvířata, Svoboda zvířat, Liga na ochranu zvířat ČR apod.

Soubor právních předpisů zabývajících se touto problematikou je v České republice poměrně rozsáhlý a je všeobecně přijímáno jejich rozdělení na tzv. přímou a nepřímou ochranu zvířat proti týrání. [3]

- **Přímá ochrana** zahrnuje ochranu zvířat vymezenou právními předpisy, které vymezují, zakazují a postihují činnosti považované za týrání zvířat.

² Pozn.: ... jejíž vysloužilí závodní chrti, kteří měli velké štěstí, tráví druhou, ale podstatně lepší část svého života u adoptivních zachránců právě z České republiky...

³ Pozn.: Jejimi zakladateli je paní M. Lund, Česká zemědělská univerzita v Praze, Mendlova zemědělská a lesnická univerzita v Brně a Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně. Čestnou členkou správní rady Nadace je v podstatě mediální tvář české ochrany zvířat – paní Marta Kubišová.

- **Nepřímá ochrana** zvířat proti týrání zahrnuje ochranu zvířat, kterou vymezují předpisy upravující zacházení se zvířaty a ochranu jejich pohody a zdraví. Jedná se o předpisy, jejichž hlavním cílem není ochrana proti týrání, ale které svým obsahem přesto k ochraně přispívají. Jedná se o právní předpisy upravující veterinární a rostlinolékařskou péči, chov zvířat, krmiva, ochranu přírody, krajiny, životního prostředí a veřejného zdraví, myslivost, rybářství, zoologické zahrady, obchod se zvířaty a jejich drezúru, léčivé a chemické látky. V neposlední řadě sem patří i dohody a smlouvy s Radou Evropy, neboť vytvářejí základ předpisů pro ochranu zvířat v Evropském společenství a jsou v obecných zásadách i součástí našich předpisů.⁴

O orgánech ochrany zvířat pojednává část šestá zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. Mezi tyto orgány patří:

- Ministerstvo zemědělství spolu s Ústřední komisí pro ochranu zvířat,
- orgány veterinární správy,
- ústřední orgány státní správy a Akademie věd České republiky, pokud do okruhu jejich působnosti spadá předmět činnosti právnických a fyzických osob, které provádějí pokusy na zvířatech,
- Ministerstvo vnitra a Ministerstvo obrany v rámci své působnosti,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností.
- působnost na úseku ochrany zvířat vykonávají též ve vymezeném rozsahu obce.

5. Úloha samosprávy v oblasti ochrany zájmových zvířat v České republice

V předcházející části je nastíněn stručný vývoj ochrany zvířat a jeho základní dilemata a paradoxy. Příspěvek se zmiňuje především o zájmových zvířatech – jmenovitě psech, jejich určitém privilegovaném postavení v dějinách ochrany zvířat v Evropě a následující část se bude věnovat právě těmto zvířatům a rolí především samosprávy v našich podmínkách a současnosti.

Obec má určité pravomoci v oblasti opuštěných zvířat a útulků pro zvířata, může také obecně závaznou vyhláškou upravit pravidla pro pohyb psů na veřejném prostranství a vymezit prostory pro volné pobíhání psů. Obec projednává v prvním stupni správní delikty, dojde-li k porušení povinnosti stanovené v obecně závazné vyhlášce obce.

5.1 Povinnosti a pravomoc obce v oblasti ochrany zvířat

Podle platných předpisů jsou obce povinny se postarat stejně jako o každou nalezenou nebo ztracenou věc⁵, i o zvířata bez pána. Nejčastěji se jedná právě o toulavé a opuštěné psy.

⁴ Významným zdrojem informací, kde jsou k dispozici nejdůležitější předpisy jsou webové stránky ministerstva zemědělství sekce ochrana zvířat, kterou provozuje Ústřední komise pro ochranu zvířat. Dále jsou veškeré právní předpisy upravující přímou i nepřímou ochranu zvířat dostupné z: Ochrana zvířat [online]. 2006 [cit.2010-03-03]. Legislativa. Dostupné z WWW: <http://www.ochranazvirat.cz/275/29/cz/file/>.

⁵ Nakládání s opuštěnými a ztracenými zvířaty je upraveno v občanském zákoníku, protože v soukromoprávních vztazích mají zvířata postavení „věcí“. Avšak ustanovení určené pro věci není pro ztracená a opuštěná zvířata zcela vyhovující. V případě zvláštní úpravy v zákoně č. 246/1992 Sb., která se chystá do budoucna, by měla být ztracená zvířata předávána přímo obci. Některá ustanovení zákona nebo veterinárního zákona však stanoví jejich předávání do útulků pro ztracená nebo opuštěná zvířata. V praxi tak někdy dochází k problémům v důsledku nejednoznačné právní úpravy.

„Opuštěná nebo ztracená věc včetně zvířat, jak vyplývá z občanského zákoníku, patří do péče obce. Nálezce si tedy zvíře nemůže ponechat. Obec má povinnost se o opuštěná a ztracená zvířata postarat, a tedy má i hradit náklady spojené s péčí o zvířata v útulku. Obce mohou pro taková zvířata zřizovat útulky nebo uzavírat

Dále na základě podnětu krajských veterinárních správ obce zajišťují technicky buď náhradní umístění týraného zvířete, popřípadě jeho odebrání a náhradní péči o něj, nejčastěji v útulku. Pravomoc rozhodovat o uvedených případech mají pouze obce s rozšířenou působností ve správním řízení, které je vyvoláno podnětem příslušné krajské veterinární správy. Tento postup je volen proto, že pracovníci úřadů obcí lépe znají místní prostředí a mohou lépe posoudit situaci.

Obce, tj. samozřejmě i města, mohou zřizovat obecní útulky pro zvířata, ale mohou také na základě smlouvy využít umístění do soukromých útulků nebo takových, které mohou provozovat například i zájmové organizace. Útulek musí splňovat podmínky uvedené v zákonu č.246/1992 Sb., na ochranu zvířat a být pod dozorem místně příslušné veterinární správy. Provozovatel útulku musí splňovat podmínky o obhospodařování majetku příslušné obce, musí proto mimo jiné vést evidenci příjmu, ale i výdeji zvířete; komu a za jakých podmínek bylo zvíře svěřeno na jeho žádost. V této souvislosti je třeba připomenout velice prospěšnou změnu v zákoně o policii, na jejímž základě může policie od 1.1.2009 vstupovat na pozemky a do chovatelských zařízení, kde je důvodné podezření z toho, že zde dochází k týrání zvířat. [10]

Dále mají obce možnost podle ustanovení §24 odst. 2 zákona č. 246/1994 Sb., na ochranu zvířat, obecně závaznou vyhláškou upravovat pravidla pro pohyb psů na veřejném prostranství a vymezit prostory pro volné pobíhání psů, včetně vymezení pravidel pro označování všech psů v obci a evidenci jejich chovatelů. Obecná vyhláška je přijímána a schvalována zastupitelstvem.

Obec se tedy musí postarat o všechna ztracená a opuštěná zvířata, která se vyskytnou v jejím katastru. Pokud se majitel o zvíře nepřihlásí do 6 měsíců od jeho převzetí obcí, stává se zvíře majetkem obce. V opačném případě má obec právo požadovat od majitele úhradu nákladů vynaložených na péči o zvíře.

Pravomoci obcí v této oblasti vymezuje § 13b zákona, podle něhož může obec k regulaci populace toulavých a opuštěných zvířat také provádět:

- informační, osvětové a jiné účelově cílené preventivní aktivity zaměřené na prohloubení odpovědného chování člověka k zvířatům, zejména k zvířatům v lidské péči,
- finanční nebo jiné zvýhodnění osob, které se ujaly péče o toulavé nebo opuštěné zvíře, zejména psa nebo kočku,
- odchyt toulavých a opuštěných zvířat osobou odborně způsobilou k výkonu této odborné veterinární činnosti podle veterinárního zákona,
- podporu činnosti k uskutečnění regulace populace omezováním nekontrolovaných zdrojů potravy a neplánovaného rozmnožování psů a koček podporováním jejich sterilizace.

5.2 Obecní útulky, jejich rozdělení, financování

Útulek by měl být tedy tím zařízením, kde je o nebohá zvířata dobře postaráno, dbá se na povinnou vakcinaci, vedou správnou evidenci, spolupracují s orgány státního veterinárního dozoru a zvířata jsou vydávána pouze do dobrých rukou.

- Jak je to ale opravdu v praxi?

smlouvy o péči s útulky soukromými. "PRCHALOVÁ, Jana. *Právní ochrana zvířat*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. s. 84.

Problematika je poměrně rozsáhlá, ale pokusme se ji stručně postihnout. Obecně se dají útulky rozdělit do několika skupin: [3]

- útulky městské (obecní) – vybudované a spravované městem či obcí, často městskou policií - tyto útulky obvykle fungují nejlépe, jsou zajištěné a financované z rozpočtu města či obce, některé (převážně ve větších městech) mají i placené stálé zaměstnance,
- útulky zřízené a spravované právnickou osobou (spolkem či organizací ochrany zvířat) – kvalita těchto útlků je různorodá, záleží na možnostech finančních i personálních; často mívají smlouvu s městem nebo obcí, která k nim posílá nalezená zvířata a platí určitou sumu na péči o ně; některé si však finance zajišťují samy podle možností,
- útulky soukromé – i zde je kvalita velmi různorodá závislá na finančních možnostech, celkově ale v těchto útlcích bývá nejvíce problémů; i tyto útulky mívají smlouvu s obcí, často jsou ale závislé čistě na sponzorských darech a dobročinnosti.

Pokud jde o způsob financování, mají útulky různé možnosti a zdroje [3]:

- zřízené a financované plně městem či obcí,
- mají uzavřenou smlouvu s obcí, která platí za pobyt zvířete nalezeného v jejím regionu,
- financované čistě ze soukromých zdrojů a z darů.

5.3 Obecní útulky, praxe a problémy

Problémem často bývá snaha obcí vyhnout se povinnosti postarat se o bezprizorní zvířata ve svém regionu a neochota dávat na péči o ně jakékoliv peníze z rozpočtu obce a věnovat tomu jakýkoliv čas a energii. Jako vše, i toto je především v lidech, zvláště v menších obcích velmi záležití na lidech v zastupitelstvu. Často musí nadace a ochránci zvířat v některých konkrétních případech tláčit na obce a nutit je k plnění zákonných povinností i v této oblasti.

Dalším zásadním problémem mnoha útlků je nedostatek financí a velká nejistota dalšího finančního zabezpečení, závislost na milodarech sponzorů a drobných dárců. Z toho potom vyplývají nedostatky v péči o zvířata, pokud jde o výživu, ubytování či veterinární péči.

Problémem bývá také zajištění všech potřebných povolení a dokumentů (veterinární správa, stavební úřad apod.) a přesná evidence zvířat. Bohužel, často jen nadšení nestačí a shromažďování velkého počtu zvířat, o které již není možné se za stávajících podmínek a z omezených zdrojů kvalitně postarat, je častou bolestí především soukromých útlků. Média pak často dělají z těchto lidí šilence; oni však v podstatě jen nestačí všechna zvířata zvládnout, nemají na to ani sílu ani zdroje, jen dobrou vůli, dvě holé ruce a malý důchod...

Často útulky nejsou ochotné z kapacitních důvodů brát psy z jiných regionů nebo od soukromých nálezců, spolupracují jen přes obec a přes policii.

Celkově však ve srovnání s jinými státy Česká republika v péči o bezprizorní zvířata na tom, ale není tak špatně, v oblasti psů je zde hodně kvalitních a výborně fungujících útlků a mnoho nadšených lidí, kteří dělají, co je v jejich silách.

6. Útulky v Pardubickém a Královéhradeckém kraji – jejich fungování, spolupráce se samosprávou

6.1 Vliv ekonomické krize na zhoršování situace v útulcích

Současná situace se ale v České republice také zhoršuje, důvodem je údajně ekonomická krize. Mezi lety 2009 a 2008 se nárůst zvířat odhaduje kolem 30%, situace se v roce 2010 nezdá být lepší. Jde ovšem o neoficiální údaje, které nedokáže potvrdit žádná instituce, ale odhady pracovníků nadací a útulků o takovém nárůstu svědčí. Podle Nadace na ochranu zvířat je vliv krize výrazný - žádosti o pomoc přicházejí v této oblasti právě z nechudších regionů naší republiky – především z Moravskoslezského kraje, zvláště z Ostravska, nebo ze Severočeského kraje. Útulky jsou přeplněné, kotce často nestačí a zvířata uvázaných či vypuštěných v blízkosti útulků přibývá. Bohužel vyhazov na ulici nemusí být to nejhorší, co se domácím mazlíčkům může stát. Některé sociální skupiny či etnika používají tato zvířata pravděpodobně i jako zdroj obživy. I takové případy se objevily především na Ostravsku a Karvinsku, známé jsou, však napříč celou republikou.[4] Zvířata se potom mohou spoléhat jedině na odhad pracovníků útulku a mediální kauzy, které na tyto případy upozorňují.

Tab. 1 Vybraná data o útulcích v ČR (k 1. 7. 2009)

Počet útulků v ČR schválených a pravidelně kontrolovaných Krajskou veterinární správou	111
Počet soukromých útulků (financovaných majiteli)	odhady se pohybují spíše v jednotkách (pravděpodobně se v každém kraji takový najde)
Celkový počet zvířat v útulcích	cca 4 500
Průměrný počet zvířat v útulcích	40 (rozpětí je však poměrně velké, některé známé útulky mají i výrazně přes 100 zvířat)
Meziroční nárůst mezi lety 2008 - 2009	30%*
Tradičně největší nápor:	prázdniny a Vánoce

Zdroj: vlastní zpracování dle údajů Nadace pro ochranu zvířat a Deníku

* Podle odhadů Nadace na ochranu zvířat.

Na jaře 2010 bylo provedeno studenty⁶ Fakulty ekonomicko-správní dotazníkové šetření v útulcích Pardubického a Královéhradeckého kraje. Bylo zaměřeno na vyhodnocení aktuální situace útulků v řešeném území. Analýza vychází z vlastního pozorování a informací, které poskytli pracovníci útulků. Pro šetření byl vypracován dotazník, zpracovaný do 6 okruhů. Každý z okruhů byl zaměřen na jedno téma: veřejná správa na úseku ochrany zvířat, organizace na úseku ochrany zvířat, zvířata ve sledovaném útulku, údaje o útulku, personál, finance. V dotazníku byly voleny tři typy otázek: uzavřené, s předem nabídnutými možnostmi; polouzavřené s kombinací nastavených odpovědí a prostoru pro vlastní komentář; otevřené se snahou získat vlastní pohled a názor dotazovaného pracovníka útulku. [11]

⁶ Studenti: Erika Hnátová a Hana Černá (provedly šetření a zpracovávaly Pardubický kraj); Iva Dernerová (provedla šetření a zpracovávala Královéhradecký kraj). Výzkum byl součástí bakalářských prací jmenovaných posluchaček. Všechny tři posluchačky zpracovávaly své práce pod vedením autorky článku. V Pardubickém kraji bylo k 1. 7. 2010 - 13 útulků pro opuštěná zvířata, v Královéhradeckém 9.

6.2 Útulky v Pardubickém kraji

Výsledky v obou řešených krajích byly v podstatě srovnatelné a dá se usuzovat na určitý všeobecný trend v daných souvislostech na poli ochrany zvířat a vztahu obcí a měst k této problematice v rámci ochrany zájmových zvířat. Z toho důvodu uvádím v tomto článku podrobněji pouze Královéhradecký kraj. Menší nuance obou krajů a zároveň shrnující závěry uvádím v závěrečném shrnutí výzkumu.

6.3 Útulky v Královéhradeckém kraji

V Královéhradeckém kraji se nachází devět útulků pro toulavé a opuštěné psy a několik záchytných stanic a kotců. Seznam útulků je uveden v Tab. 2. [12]

Tab. 2: Seznam útulků v Královéhradeckém kraji

Název útulku	Město/obec	Okres
Útulek pro psy Hradec Králové	Hradec Králové	Hradec Králové
Psí útulek Smiřice	Smiřice	Hradec Králové
Azyl Skřivany	Skřivany	Hradec Králové
Občanské sdružení MÍSTO v Nové Pace	Nová Paka	Jičín
Městský útulek pro psy Broumov	Broumov	Náchod
Útulek Hronov	Hronov	Náchod
Psí domov Lukavice	Lukavice	Rychnov nad Kněžnou
Psí útulek Nový Svět Dvůr Králové nad Lab.	Dvůr Králové nad Labem	Trutnov
Útulek pro opušt. a zatoul. psy města Trutnova	Trutnov	Trutnov

Zdroj: Dernerová I. Úloha státní správy a samosprávy v otázce ochrany zvířat v ČR, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.

- *Veřejná správa v oblasti ochrany zvířat*

Všechny útulky, ve kterých proběhlo dotazníkové šetření, označily úlohu státní správy a samosprávy v oblasti ochrany zvířat za ne zcela uspokojivou⁷. [12]

Za hlavní nedostatky považují především:

- nedostatečnou činnost orgánů veřejné správy,
- malou spolupráci a propojenost orgánů veřejné správy,
- vyhýbání se povinností - především malé obce,
- spolupráci s městy a obcemi hodnotí polovina útulků jako velmi dobrou, druhá polovina jako částečně uspokojivou,
- problémy s evidencí zvířat,
- nedostatečnou kontrolu dodržování právních předpisů a mírné postihy za jejich porušení,
- právní postavení zvířat („věcí“).

⁷ Pozn.: Při šetření v Pardubickém kraji dopadlo hodnocení lépe – většina pracovníků útulku hodnotila spolupráci s obcemi a městy jako dobrou.

- *Organizace na úseku ochrany zvířat*

Většina sledovaných útulků se nezajímá o činnost nevládních organizací a nevyvíjí tudíž s nimi žádnou spolupráci. Zmíněny, však byly alespoň Svoboda zvířat a Liga na ochranu zvířat.

- *Údaje o útulcích*

Co se týká obsazenosti zařízení, všechna jsou téměř nebo úplně zaplněna. Současná kapacita nestačí často na množství bezprizorních zvířat - nedostatečná kapacita je tak jedním z největších problémů.

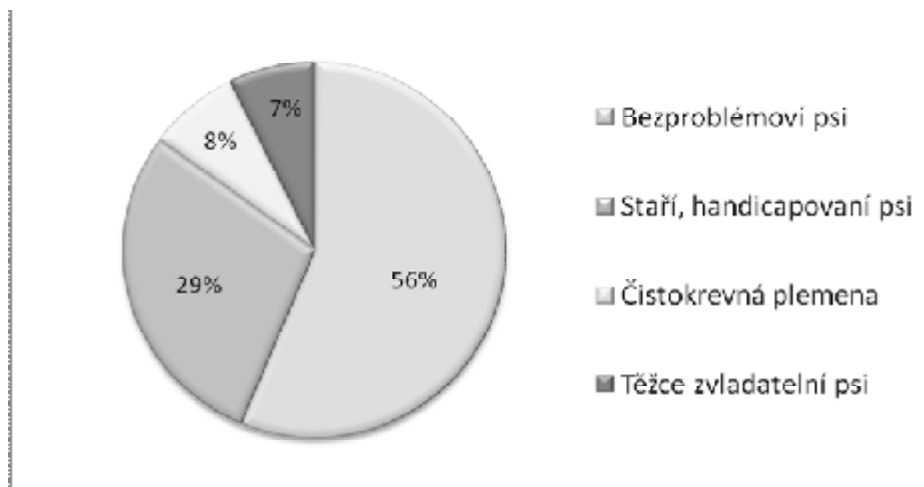
Pokud jde o personální zabezpečení - počet stálých zaměstnanců je velmi nízký (v podstatě tak 1-2 nebo žádný). Dobrovolníků je velmi málo. Některé útulky odmítají venčení psů širokou veřejností (špatný vliv cizích lidí, nebezpečí útěku apod.), některé ho naopak vítají z důvodu předcházení možnému stresu z prostředí útulku, možnosti rychlejšího osvojení psa apod. [12]

- *Zvířata v útulcích*

Dle výsledku šetření se přibližně 47% zvířat dostává do útulku v zanedbaném stavu, 40% v dobrém nebo uspokojivém stavu a 13% ve velmi zuboženém stavu.

Asi 68% zvířat si zvykne za několik dní, 18% okamžitě, 12% za několik měsíců a 2% si nikdy nezvyknou.

Následující graf ukazuje, jaké procento v útulcích zaujímají psi v závislosti na jejich povaze⁸, věku, zdravotním stavu apod.

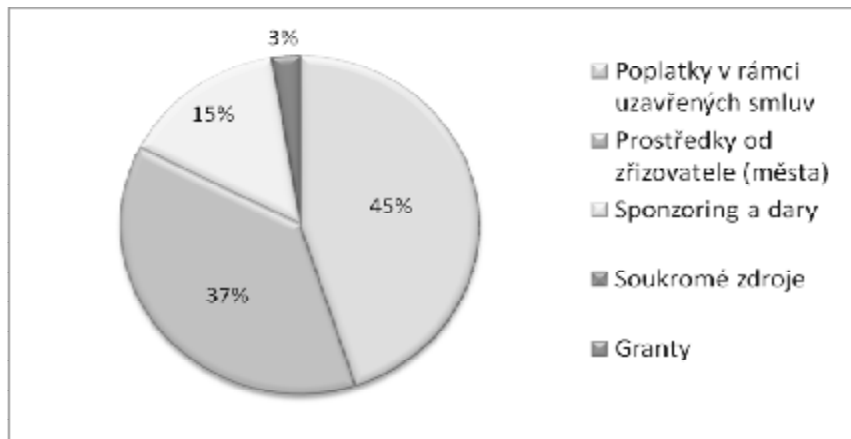
Graf 1: Struktura psů v útulcích

Zdroj: Dernerová I. Úloha státní správy a samosprávy v otázce ochrany zvířat v ČR, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.

⁸ Pozn.: V grafu je použit termín těžce zvladatelní psi. Jde o zvířata, která byla např. týrána a jejich obranné reakce mohou být např. i agresivní. Zkušený chovatel, však obvykle může takového psa zvládnout. Pojem je tedy spíše relativní a je použit ve vztahu k méně zkušeným potenciálním chovatelům.

- *Financování útulků*

Získat informace o financích bývá obvykle nejsložitější záležitostí. Některé útulky, především soukromé, nemají přesný přehled o svých výdajích a příjmů mají málo. Nedostatek finančních prostředků a nejistota dalšího fungování je pochopitelně největším problémem téměř všech útulků. Často jsou závislé na sponzorech a menších dárcích. Městské útulky mají v této oblasti jistou výhodu z důvodu financování z městského rozpočtu. V Grafu 5 jsou vyjádřeny zdroje finančních prostředků pro útulky v Královéhradeckém kraji:

Graf 2: Zdroje finančních prostředků pro útulky v Královéhradeckém kraji

Zdroj: Dernerová I. Úloha státní správy a samosprávy v otázce ochrany zvířat v ČR, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.

Z grafu vyplývá, že největším zdrojem finančních prostředků jsou poplatky od obcí/měst, se kterými má útulek uzavřenou smlouvu (45%), další výrazný zdroj představují finanční prostředky od zřizovatele (37%), 15% tvoří sponzoring a dary, 3% soukromé zdroje a 0% granty.

- *Z vyhodnocení dotazníkového šetření dále tedy vyplývá, že mezi značné problémy útulků se řadí také [12]:*
 - nedostatek financí,
 - nedostatečná kapacita,
 - malý počet dobrovolníků,
 - špatná identifikace psů,
 - šíření nepravdivých informací.

6.4 Shrnutí, komparace, závěry

Tab. 3 Legislativa a ochrana zájmových zvířat v útulcích

• Legislativa	
Pozitivní aspekty formální	Pracovníci jednotlivých útulků v obou krajích se v podstatě shodují na přijatelné legislativě, která odpovídá až na jednu výtku (viz níže) legislativě vyspělých západních zemí.
Negativní aspekty formální	Výtku mají v podstatě především k právnímu postavení zvířete jako <i>věci</i> . Někteří jsou ostře proti, jiní si uvědomují, že je tím zajištěna alespoň částečně základní ochrana zvířete.
Pozitivní aspekty neformální	Ochota plnit platné předpisy závisí často na pracovních samosprávy – v některých obcích je jejich přístup k povinnosti velmi dobrý.
Negativní aspekty neformální	Právních předpisů na ochranu zvířat je dostatek, ale realita je často jiná. Kde není žalobce není ani soudce. Lidé často nejsou postihováni za špatné zacházení se zvířaty nebo jsou postihováni nedostatečně.
Míra shody	Na nedostatečné postihy za týrání zvířat je míra shody vysoká. U právního postavení zvířete již situace není tak vyhrocená, ale i tak je poměrně velká kompatibilita u pracovníků útulků za změnu právního postavení zvířete z věci na živého tvora – v současné době také probíhá petiční akce.

Zdroj: vlastní

Tab. 4 Útulky v obcích a jejich spolupráce

• Spolupráce s obcemi	
Pozitivní aspekty formální	Spolupráce útulků s obcemi je po formální stránce podle řady pracovníků útulků na dobré úrovni. V celé ČR existují desítky městských a obecních útulků, které z velké části zajišťují financování a chod útulku.
Negativní aspekty formální	Podle řady pracovníků útulků je však spolupráce na nedostatečné úrovni; stěžují si na malou spolupráci a propojenost orgánů veřejné správy, na vyhýbání se zákonným povinnostem - především v malých obcích.
Pozitivní aspekty neformální	Šetření prokázalo, že obce zajišťují náhradní péči zatoulaným či opuštěným zvířatům. Často jsou ochotny útulek podporovat a spolupracovat s ním.
Negativní aspekty neformální	Problémem často bývá snaha obcí vyhnout se zákonné povinnosti ⁹ postarat se o bezprizorní zvířata ve svém regionu a neochota dávat na péči o ně jakýkoliv peníze z rozpočtu obce a věnovat tomu jakýkoliv čas a energii. Jako vše, i toto je především v lidech, zvláště v menších obcích velmi záležití na lidech v zastupitelstvu. Často musí nadace a ochránci zvířat v některých konkrétních případech tlačít na obce a nutit je k plnění zákonných povinností i v této oblasti.
Míra shody	Kvalita spolupráce závisí na konkrétním městě/obci. S městy je spolupráce většinou lepší, obce se často vyhýbají problémům s toulavými a opuštěnými psy. Názory na spolupráci s obcemi se mohou velmi různit...

Zdroj: vlastní

⁹ Pozn.: V poslední době se pravděpodobně i vlivem krize situace s financováním útulků pochopitelně horší. Jsou zaznamenávány i takové jevy, kdy členové zastupitelstva uvažují o utrácení zcela zdravých psů v útulcích (po určité době např. měsíci, třech měsících apod.). Taková iniciativa byla zaregistrována např. od starostky v Lanškrouně nebo místostarosty v Kutné Hoře. Tento přístup je zcela nepřijatelný nejen z etického hlediska, ale je i protiprávní.

Tab. 5 Spolupráce útulků s nevládními organizacemi

• Spolupráce s nevládními organizacemi	
Pozitivní aspekty formální	Existuje celá řada nevládních organizací působících v oblasti ochrany zvířat. Některé z nich vypisují granty a projekty v sektoru ochrany – jsou mezi nimi jak české tak i zahraniční organizace.
Negativní aspekty formální	Většina řešených útulků Pardubického i Královéhradeckého kraje neudalo žádnou spolupráci s takovým typem organizace. V podstatě šetření nezjistilo žádnou spolupráci.
Pozitivní aspekty neformální	Pokud útulky spolupracují – tak s osvětovým pořadem ČT – <i>Chcete mě?</i>
Negativní aspekty neformální	Samotné útulky s organizacemi spolupracují minimálně, kromě jiného udávají i důvody jiných cílů a jiného stylu práce ¹⁰ – např., že většina finančních prostředků jde na propagaci a zviditelnění samotné organizace; naopak v útulku jde o záchranu konkrétního zvířete.
Míra shody	Míra shody je tu poměrně velká – šetření neprokázalo žádnou významnější spolupráce útulku a nevládní organizace.

Zdroj: vlastní

Tab. 6 Zvířata v útulku, chod útulku – celkový pohled

• Zvířata v útulku, chod útulku	
Pozitivní aspekty formální	Zájmová zvířata mají, vzhledem k zákonům, faktickou šanci na lepší život nebo aspoň na život, pokud se ocitnou opuštění, bezprizorní nebo týraní. Téměř všechny útulky mají své internetové stránky, na nichž se snaží maximálně komunikovat s veřejností.
Negativní aspekty formální	Žádný ani sebelepší moderní útulek nenahradí <i>lidskou smečku</i> , se kterou jsou psi již tisíce let spjatí. Práce v útulku také není samozřejmě finančně lukrativní záležitostí...
Pozitivní aspekty neformální	Práce lidí v útulcích je příkladná, často velmi obětavá a je pozitivním příkladem lidskosti a přátelství lidí a psů. Dává mnoha zvířatům šanci na nové osvojení odpovědnějšími lidmi, než byli jejich původní majitelé. Nacházejí se lidé, kteří dají psům nový domov nebo i ti, kteří útulkům pomáhají finančně, materiálně i fyzicky.
Negativní aspekty neformální	Města a obce se často brání zachraňovat staré a handicapované psy, kteří vyžadují zvýšenou péči i lepší veterinární tudíž finanční zabezpečení. Není také výjimkou tajné <i>stěhování</i> zvířat do katastru jiné obce nebo dokonce i utrácení zdravých psů. V současné době se také útulky setkávají spíše s bezohledností lidí, než ochotou zvířatům pomoci.
Míra shody	Většinou se pracovníci útulků shodnou na většině faktů o zvířatech, chodu útulku i problémech. Většina zvířat je zcela bezproblémových vhodných k okamžitému umístění. Množství opuštěných zvířat, však obvykle převyšuje množství lidí ochotných jim věnovat individuální péči a domov.

Zdroj: vlastní

¹⁰ Pozn.: Spolupráce s organizacemi by jistě mohla přinést určité výhody a představují také jistou formu propagace, zdá se být škoda, že útulky tuto šanci nevyužívají, ale pravděpodobně k tomu mají své důvody...

Tab. 7 Financování útulků

• Financování	
Pozitivní aspekty formální	Nejdůležitějším zdrojem příjmů jednotlivých útulků jsou poplatky od obcí, se kterými má útulek uzavřenou smlouvu a poplatky od zřizovatele. V obou krajích je tento podíl velmi vysoký: V Pardubickém kraji tvoří kolem 90%; V Královéhradeckém asi 82%. Ostatní zdroje tvoří sponzoring a dary od drobných dárců ev. soukromé zdroje pracovníků útulku.
Negativní dopady formálních aspektů	Každý útulek má stanovenou denní částku pro pobyt zvířete v útulku. Tato částka se stanovuje dle příslušných norem. Obec, na jejímž katastrálním území je zvíře odchyceno a následně umístěno do útulku, je povinna tuto částku platit po celou dobu umístění psa ¹¹ . Některé útulky mají stanoveny částky nejen pro obce, ale i pro fyzické osoby ¹² . Denní částka na jednoho psa je různá, odvíjí se od stavu psa, velikosti apod. – obvykle je stanovena v rozmezí 50 – 80 Kč.
Pozitivní aspekty neformální	Podíl drobných dárců a sponzorů se pohybuje v rozmezí cca 10 – 20%. Jedná se o nezanedbatelnou částku a je jistě pozitivním aspektem lidské solidarity a pomoci zvířatům zcela závislým na člověku. Na konkrétní zvířata v nouzi bývají pořádány sbírky, z kterých se financuje např. veterinární ošetření psa, operace apod. Lidé pomáhají i materiálně a fyzicky; významnou pomocí je také venčení psů, které však mívá svá úskalí především v bezpečnosti a útulky jej využívají různě.
Negativní dopady formálních i neformálních aspektů	Přestože obce přispívají na nejnütnější provoz – financují krmení, očkování, odčervení atd.; placené pracovníky mají jen velké městské útulky, útulky dále mají nulovou spotřebu vody, elektřiny atd., většinou mají své studny; kotce nevytápějí atd...- mají všechny útulky pochopitelně <u>finanční obtíže</u> , obzvláště ty, kteří se snaží pomoci všem zvířatům. ¹³
Míra shody	Všechny útulky mají finanční potíže. Ve větších městech je obvykle situace lepší než v malých obcích. Ve městě bývá i stálý placený pracovník

Zdroj: vlastní

7. Závěr

Přes všechny nesporné úspěchy, přijaté zákony, vzniklé nadace a útulky, prakticky však zůstává ochrana zvířat, konkrétně psů, převážně na desítkách nadšenců, kteří pracují v útulcích či nadacích téměř zadarmo; věnují nebohým zvířatům svůj čas, energii i peníze, překonávají mnoho překážek ve formě nedostatku financí, nepřízně počasí a především bezohledností lidí. Bez vhodné legislativy a spolupráce s obcemi by to však možné nebylo vůbec. V České republice je více než sto útulků, téměř všechny mají zpracované a aktualizované webové stránky a snaží se tak – aspoň tímto způsobem - maximálně komunikovat s veřejností. Řada obcí své zákonné povinnosti plní, ale nejsou výjimkou případy, kdy se svým povinnostem plynoucím ze zákona, snaží vyhnout. Ekonomické zájmy kladou mnohdy před zájmy etické, přestože ve většině případů není finanční zátěž na obec nijak velká; v malých obcích to však může být samozřejmě problém...

¹¹ Jak již bylo zmíněno výše – snaha vyhnout se povinností ze strany obcí je někdy vynalézavá (přemístění psa do jiného katastru), ale i krutá (snaha psa zbavit života)...

¹² I v tomto případě jsou známé případy fyzické likvidace vlastního psa přímo v kotci útulku, potom co se původní majitel dozvěděl, že by měl za *odložení* psa zaplatit...

¹³ Příkladem je např. soukromý útulek Psi domov Lukavice, který se stal útočištěm velkého množství zájmových i hospodářských zvířat. Útulek má uzavřenou smlouvu s několika obcemi a je dohodnut o umístění psů asi s 30 obcemi. Desítky zvířat obhospodařuje jediná majitelka (sama) a několik dobrovolníků. Finanční problémy podobných útulků jsou značné a je v podstatě obdivuhodné, že existují lidé ochotní se zvířatům takto věnovat a zachraňovat ty, které původní majitel bezohledně opustil.

Celkově lze však ochranu zájmových zvířat v České republice hodnotit jako poměrně dobrou; problémů je dostatek, finanční těžkosti jsou neodmyslitelné, bez zapálených a obětavých nadšenců by situace byla daleko horší, ale i tak lze z globálního pohledu (vzhledem k situaci v ostatních státech – např. Slovensku, Bulharsku, Ukrajině, Itálii...) hodnotit roli obcí v této oblasti jako dobrou v rámci jejich ekonomických možností... Utrácení zdravých zájmových zvířat nebo náznaky takového chování hodnotím jako zcela nepřijatelné, neetické, naprosto nevhodné ve vyspělé společnosti a navíc zcela protiprávní a apeluji na všechny představitele obcí, aby hledali jiná přijatelná řešení. V neposlední řadě se útulky mohou stát i zdrojem pracovních míst; na místě je i spolupráce se školami, dětskými domovy a řadou dalších institucí. Člověk (prostřednictvím i obcí a měst) by se neměl, pro ekonomické zájmy, vzdávat této kladné roli, kterou ve vztahu k zájmovým zvířatům může sehrát.

... závěr trochu jinak a trochu neformálně...

Příběhy řady zvířat jsou dojemné, drastické i neuvěřitelné, někteří se dostávají do útulku ve velmi zuboženém stavu a trvá měsíce i roky než se zvíře dostane z nejhoršího. Mnozí se svého nového domova vůbec nedočkají, jiní umírají někdy i bez zjevné fyzické příčiny – pravděpodobně žalem; zvířata velmi špatně snášejí stres a svoji situaci si uvědomují. Přesto se, však díky obětavosti mnoha lidí daří řadu zvířat zachránit – psi, kteří se po prožitém utrpení dostanou do dobrých rukou, jsou vděční celý život a jejich vztah s člověkem je tak potom příběhem často velkého mezidruhového přátelství.... V moderní době přibývá lidí, kteří si uvědomují cenu vlastního kvalitního života a chtějí ho dopřát i svým zvířatům. U řady lidí kontakt a život s nimi nahrazuje mezilidské vztahy a vazby, někdy částečně, někdy však téměř zcela. Tento jev je zřetelný u lidí nějak handicapovaných, osamělých, sociálně jinak vyloučených nebo i bezdomovců. Výsledky např. canisterapie v dětských domovech nebo domovech pro seniory jsou určitě ne zcela doposud plně doceněny.

Bohužel stejně tak existuje bezcitnost, lhostejnost, tzv. ekonomické zájmy, kterými je obhajována hloupost, nevědomost i vyslovená krutost. Svět mluví o ekonomické krizi, ale neuvědomuje si, že v krizi je už stovky a tisíce možná desetitisíce let – je to krize morální, krize ducha, citu, rozumu i života samotného – krize způsobená jen obludností lidského sobectví a lidské hlouposti.

Použitá literatura:

- [1] BRYCHTOVÁ, Š. Úloha municipalit v otázce ochrany týraných a opuštěných zvířat. In *Aktuální otázky sociální politiky 2009 - teorie a praxe: Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009. s. 6 - 15. ISBN 978-80-7395-217-4.
- [2] ELSHTAIN, J. B. *Práva zvířat*. 2009. [cit. 2009-06-20]. Dostupné na WWW: <http://www.differentlife.cz/animalsright.htm>
- [3] *Interní materiály Nadace na ochranu zvířat v České republice*. 2009.
- [4] JANDA, V. *Krize dopadla i na zvířata, útulky jsou plné*. Deník. 29. července 2009.
- [5] HARTL, K. *Člověk a pes*, Praha: Naše vojsko. 1988.
- [6] KOHÁK, E. *Zelená svatozář*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 204 s. ISBN 80-85850-86-9.
- [7] MORELLOVÁ, V. *Zvířecí smysl*. National Geographic. Březen 2008.
- [8] PRCHALOVÁ, J. *Právní ochrana zvířat*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009. 327 s. ISBN 978-80-7201-763-8.
- [9] SINGER, P. *Osvobození zvířat*. 1. vyd. Praha: Práh, 2001. 259 s. ISBN 80-7252-042-3.
- [10] *Tisková zpráva Státní veterinární správy České republiky z 11.2.2009*.
- [11] ČERNÁ H. (vedoucí BRYCHTOVÁ Š.) *Ochrana zvířat v ČR: Problém legislativní, ekonomický, etický*, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.

- [12] DERNEROVÁ I. (vedoucí BRYCHTOVÁ Š.) *Úloha státní správy a samosprávy v otázce ochrany zvířat v ČR (Královéhradecký kraj)*, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.
- [13] HNÁTOVÁ E. (vedoucí BRYCHTOVÁ Š.) *Úloha státní správy a samosprávy v otázce ochrany zvířat v ČR (Pardubický kraj)*, bakalářská práce, Fakulta ekonomiko-správní Univerzity Pardubice. 2010.
- [14] Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů*. 15. 04. 1992, částka 50/1992, s. 1284.
- [15] <http://www.ochranazvirat.cz>
- [16] <http://www.mze.cz>
- [17] <http://www.eurogroupforanimals.org>
- [18] Desítky webových stránek městských i soukromých psích útulků, azylů, domovů, depozit. 2009, 2010.
- [19] Osobní jednání s pracovníky vybraných útulků Pardubického kraje a Královéhradeckého kraje a zastupiteli obcí, 2009, 2010.

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: sarka.brychtova@upce.cz